

Данильченко Ю. Б.,

*доктор юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України
м. Харків, Україна*

Орлов Ю. В.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права і кримінології
факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

ЗНЕДЕРЖАВЛЕННЯ ЛЕГІТИМНОСТІ ЯК ФАКТОР КРИМІНАЛЬНИХ ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Агресивна війна росії проти України почалась не 24.02.2022 р., а набагато раніше. Принаймні з кінця 2013 р., після початку Революції Гідності фіксується суттєва зміна політики країни-агресора, що, перш за все, відобразилось в інформаційному, соціально-психологічному вимірах. Масова дезінформація, активна пропаганда, широке використання засобів сугестії, роботи із символічними складовими колективного безсвідомого, колективними травмами, підживлення ресентименту – ось далеко неповний перелік інструментів підриву легітимності української влади в очах значної кількості громадян нашої країни, які з тих чи інших причин виявилися симпатиками проросійських соціальних сюжетів, чутливими до відповідних наративів, прихильними до радянсько-російської загальнокультурної стилістики. Але не тільки ці фактори зумовлюють елімінацію довіри до державної влади України, її асоціації із осередками справедливості та соціального захисту, демократичного сервісу. Не менш значущими чинниками виявляється корумпованість влади, що з особливою гостротою, вельми фактурно проявляється в саме в умовах соціальних криз, а надто у ситуації війни. Зрештою цей багатоскладовий процес призводить до феномену, який у політико-правовій літературі іменується як делегітимізація державної влади, або знедержавлення легітимності. Він полягає у втраті довіри до влади, не сприйняття її як морально обґрунтованої, як гаранта та уособлення соціальної справедливості.

Втрату легітимності в кримінологічній науці розглядається як одна з важливих ознак деінституціоналізації влади. Серед іншого це породжується нелегітимністю методів, за допомогою яких ця влада намагається зберегти себе та свій вплив в суспільстві. Деінституціоналізація влади тягне за собою зворотній процес, об'єктивний соціальний відгук, що виражається в інституціоналізації «неправової свободи». В умовах дефіциту правових установ та правового нігілізму, самостійність соціальних суб'єктів розширює поле свавілля та беззаконня в різних сферах життєдіяльності суспільства. Ця думка перекликається з ідеєю О. М. Костенка про природу кримінально протиправної поведінки, злочинності як вияву комплексу сваволі та ілюзій. Дисфункції політики та, як наслідок, деінституціоналізація, делегітимізація влади є потужним фактором формування вказаного комплексу, що первинно породжує масові осередки соціальної дезорганізації, після чого активізує процеси кримінальної самоорганізації соціальних систем та неформальних інститутів [1, с. 214].

Слушною видається думка У. Бека, який, з посиланням на Г. Тойбнера, підкреслює, що на сьогодні варто говорити про виникнення стану *global law without state* – феномену права без держави [2, с. 172]. Йдеться не про джерело права, легітимізоване державою, а про автономне джерело права поза межами політичного законодавства. Утворюється певна форма правового суверенітету капіталу, що робить себе незалежним від зовнішніх, державних джерел легітимності, відбувається її знедержавлення [2, с. 173]. Серйозною проблемою стає втрата державою повноти національно-державного суверенітету. Сучасна держава часто втрачає легітимність в очах власних громадян та опиняється нездатною виконувати свої основні функції по захисту соціального цілого, конвенційної солідарності, сприйняттям публічних порядків як власних імперативних систем соціальної діяльності, в яких правове регулювання спирається на правову аксіологію, що результує розвинену правову свідомість. Деформації останньої особливо відчутно даються в знаки у структурах детермінаційного комплексу корупційної, політичної та необережної злочинності. Кримінальні порушення правил безпеки руху в числі останніх посідають, на жаль, чільне місце.

Знедержавлення легітимності породжує установки на домінування приватного інтересу над загальним. Норми права втрачають своє моральне підґрунтя, не часто не сприймаються як особистісні імперативи й дотримуються остільки, оскільки існує імовірність викриття протиправної діяльності та притягнення до кримінальної відповідальності. Низька імовірність останнього, відповідно, відкриває шлях до свавілля, що в ситуації дорожнього руху призводить до нехтування правилами безпеки та, як засвідчує практика й кримінологічне вивчення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення,

передбачене ст. 286 КК України, до трагічних наслідків, втрат життя, спричинення шкоди здоров'ю.

Фактично ж знедержавлення легітимності маніфестує кризу соціальної ідентичності українців. Певна річ, повномасштабна війна зумовила консолідацію українського суспільства. Втім, значною мірою ця консолідація проявляється як єднання в опозиції до ворога і не екстраполюється на відношення до влади, за виключенням, хіба що, армії й довіри до військовослужбовців. Зрештою ж на рівні масових соціальних практик маємо проєкцію владарювання, що часто виявляється в імітації, симуляції.

Симуляція соціальних конвенцій взагалі та в діяльності публічної влади, зокрема, як системне явище стає можливим в тих випадках, коли існуючі, закріплені конвенціями соціальні очікування від службовця (суб'єкта корупційного правопорушення) не є значущими для нього. Коли йдеться про державну владу, про представників держави як службових осіб (таких, наприклад, як поліцейських і т.п.), кореспондуючим їм суб'єктом таких зв'язків виступає народ в цілому. У випадку зі службовими особами муніципалітетів, а також юридичних осіб приватного права – відповідні громади, колективи підприємств, установ, організацій. Втрата сили зв'язків (перш за все екзистенційних) з соціальними колективними, груповими утвореннями, народом в цілому іменується як криза ідентичності. Особа не мислить себе складовою групового соціального утворення, постійна комунікація з яким наділена смислами, чуттєвими компонентами та утворює установку на синтез блага особистісного і групового [3, с. 123]. Криза ідентичності в умовах збереження номінальної цілісності у конфігураціях соціальних конвенцій не є самостійною проблемою, а *виявляється складовою комплексної характеристики стану неадеквату* (у термінології С. А. Дацюка), що характеризується втратою зв'язків між мисленням, комунікацією, діяльністю та дійсністю. Кожна з цих складових соціодинаміки в значній мірі набуває симулятивного характеру, а єдність соціальної діяльності забезпечується здебільшого господарськими зв'язками, визначається економічними домінантами [3, с. 124].

Таким чином, перманентна аномійність, фронтірність українського суспільства є і причиною, і наслідком водночас кризи соціальної ідентичності та знедержавлення легітимності. Ці два фактори визначають найбільш загальні, генеральні напрями і тенденції соціогенези, розвитку правової, політичної, економічної, культурної систем суспільства. Особливо відчутно останні виявляються у тенденціях відтворення необережної злочинності. І рівень, несприятлива структура кримінальних порушень правил дорожнього руху – явне тому підтвердження. Саме тому, переконані, в основі кримінологічних стратегій запобігання останнім ключове місце має

належати зміцненню соціальної ідентичності на рівні та в масштабах держави, повернення державі легітимності. А це – задача комплексна, вирішується як засобами відстоювання суверенітету, так і ефективною протидією корупції, соціальним орієнтуванням системи пріоритетів функціонування публічної адміністрації як такої. Втім, саме ця задача має бути вмонтована в концепцію перехідного правосуддя як цілісну систему заходів, спрямованих в тому числі на недопущення повторення колективної віктимізації через відповідні інституціональні реформи. І в цьому аспекті інституціональні реформи мають бути спрямовані на зміцнення не лише сектору безпеки і оборони, а й реформування гуманітарної політики, зміцнення культурної та національної ідентичності як ресурсу для розбудови розвиненої правової свідомості та запобігання, таким чином, широкому спектру кримінальних правопорушень, в тому числі й у сфері безпеки руху та експлуатації транспорту.

Список використаних джерел:

1. Орлов Ю. В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності : монографія. Х. : Діса плюс, 2016. 656 с.
2. Бек У. Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / пер. з нім. О. С. Юдіна. К. : «Ніка-Центр», 2011. 407 с.
3. Орлов Ю. В. Корупція як криза соціальної ідентичності. *Особливості застосування антикорупційного законодавства: від розслідування до вироку суду* : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 жовтня 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України ; Громад. спілка «Центр запобігання та протидії корупції» ; Громад. рада при М-ві внутр. справ України. Харків : ХНУВС, 2019. С. 122–125.